

*Пчелін В. Б.,**кандидат юридичних наук,**доцент кафедри адміністративного права та процесу**Харківського національного університету внутрішніх справ*

СВІДОК ЯК СУБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Анотація. Статтю присвячено визначенню правового статусу свідка як суб'єкта адміністративних процесуальних правовідносин. На основі аналізу чинного національного законодавства зроблено висновок щодо невстановлення специфічних вимог щодо особи свідка. Разом із тим у законодавстві наводиться перелік осіб, які не можуть бути залучені в якості свідків в адміністративному судочинстві. Здійснюється аналіз такого переліку. Наводиться авторське бачення сутності свідка як суб'єкта адміністративних процесуальних правовідносин. Підкреслюється важливість і значення даного суб'єкта адміністративних процесуальних правовідносин.

Ключові слова: адміністративне судочинство, адміністративний процес, суб'єкти адміністративних процесуальних правовідносин, адміністративні процесуальні правовідносини; свідок.

Постановка проблеми. Як впливає з аналізу процесуального законодавства, основним завданням адміністративного судочинства є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єктів владних повноважень шляхом справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду адміністративних справ [1]. Виконання вищенаведеного завдання відбувається внаслідок розгляду та вирішення адміністративними судами адміністративних справ, у межах чого здійснюється процес доказування. Одним із провідних суб'єктів доказування виступає такий учасник адміністративного процесу, як свідок. Саме завдяки його показанням у суду може скластися об'єктивне бачення обставин виникнення та розвитку публічно-правового спору. Наведене підкреслює доцільність і необхідність дослідження правового статусу свідка як суб'єкта адміністративних процесуальних правовідносин.

Аналіз стану дослідження. Особливості реалізації правового статусу учасниками адміністративного процесу досліджувалися в працях таких відомих учених-правознавців, як: В.Б. Авер'янов, М.Р. Аркелян, О.М. Бандурка, В.М. Бевзенко, Ю.П. Битяк, В.М. Гарашук, Р.А. Калужний, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, А.Т. Комзюк, Р.С. Мельник, О.В. Негодченко, О.М. Пасенюк, О.П. Рябченко, М.М. Тищенко, С.О. Харитонов, О.І. Харитонova, В.М. Шаповал та інші. Запропоновані вищенаведеними вченими висновки та рекомендації, що містяться в їхніх наукових працях, послужили основою вдосконалення правового статусу відповідного учасника адміністративного процесу й загалом позитивним чином вплинули на вдосконалення теоретичних засад інституту адміністративного судочинства. Разом із тим доводиться констатувати, що увага свідка як суб'єкта адміністративних процесуальних правовідносин майже не приділялась або ж це питання досліджувалося в рамках більш широкої правової проблематики, що обумовлює **актуальність** обраної тематики. Тому **метою** представленої наукової статті є характеристика свідка як суб'єкта адміністративних процесуальних правовідносин.

У фаховій юридичній літературі під час здійснення класифікації учасників адміністративного процесу свідка відносять до групи осіб, незайнтересованих у результатах розгляду та вирішення публічно-правового спору. Зокрема Є.М. Гідулянова зазначає, що свідок – це особа незацікавлена, яка не має власного інтересу в процесі, але залучається для виконання покладених на неї процесуальних обов'язків [2, с. 117]. При цьому вищенаведену групу поділяють на дві підгрупи: 1) особи, які обслуговують адміністративне судочинство та 2) особи, які сприяють розгляду справи [3, с. 182]. Саме до другої підгрупи й відносять свідка. Вищенаведена позиція є доречною, оскільки основним призначенням свідка в адміністративному судочинстві є саме сприяння суду шляхом викладення обставин, які відомі такій особі по факту публічно-правового спору. Таке розуміння свідка закладено й у положеннях Кодексу адміністративного судочинства України від 6 липня 2007 р. (далі – КАС України).

Так, відповідно до ч. 1 ст. 65 вищенаведеного нормативно-правового акта у якості свідка в адміністративній справі судом може бути викликана кожна особа, якій можуть бути відомі обставини, що належить з'ясувати у справі [1]. А тому основним призначенням свідка в адміністративному судочинстві є надання ним правдивих показань із приводу фактичних обставин публічно-правового спору. Як зауважує В.В. Гордєєв, показання свідка характеризуються такими ознаками: це усне публічне повідомлення про факти, а не письмова інформація; це повідомлення про обставини, що мають значення для справи, яке, зазвичай, робиться через деякий проміжок часу від події чи дії; це повідомлення, що роблять особи під присягою, котрі викликані для допиту у якості свідків; це обов'язок повідомлення суду про обставини, що мають значення для справи [4, с. 60]. Зазначимо, що з аналізу вищенаведеного законодавчого положення стає зрозумілим, що законодавець не висуває якихось вимог, яким повинна відповідати особа, що може бути наділена правовим статусом свідка в адміністративному судочинстві. Із цього приводу в науково-правових колах зауважують, що використання терміну «кожна особа» означає, що законодавець не встановлює жодних обмежень до особи свідка: ні його вік, ні службовий чи спеціальний стан, ні належність до громадянства України, ні родинні відносини з учасниками процесу [5, с. 209]. У контексті наведеної позиції зауважимо, що в ч. 2 ст. 65 КАС України все ж таки встановлено обмеження щодо особи свідка. Відповідно до вищенаведеної норми законодавства не можуть бути допитані у якості свідків:

1) недієздатні фізичні особи, а також особи, які перебувають на обліку чи на лікуванні в психіатричному лікувальному закладі та не здатні через свої фізичні або психічні вади правильно сприймати обставини, що мають значення для справи, або давати з цього приводу показання [1]. Як впливає з аналізу положень Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. (далі – ЦК України), фізична особа може володіти різним обсягом дієздатності: повна дієздатність; часткова дієздатність; неповна дієздатність; обме-

жена дієздатність; недієздатність. У наведеному вище положенні мова йде саме про недієздатну фізичну особу, тобто всі інші форми дієздатності фізичної особи передбачають її можливість брати участь в адміністративній справі в якості свідка [6]. Винятками із цього випадку є перебування відповідної особи на обліку чи на лікуванні в психіатричному лікувальному закладі та її нездатність через свої фізичні або психічні вади правильно сприймати обставини, що мають значення для справи, або давати з цього приводу показання. При цьому слід зазначити, що згідно із ст. 39 ЦК України фізична особа може бути визнана судом недієздатною, якщо вона внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними [6];

2) представники в судовому процесі, захисники в кримінальному провадженні – про обставини, які стали їм відомі в зв'язку з виконанням функцій представника чи захисника [1]. У даному випадку мова йде про професійну таємницю. В юридичній енциклопедичній літературі зазначають те, що професійна таємниця являє собою узагальнену назву відомостей (переважно, з обмеженим доступом), якими володіє особа в зв'язку із виконанням нею професійної діяльності й розголошення яких заборонено [7, с. 180]. У зазначеному випадку мова, в першу чергу, йде про адвокатську таємницю. Відповідно до ст. 22 Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 р. адвокатською таємницею є будь-яка інформація, що стала відома адвокату, помічнику адвоката, стажисту адвоката, особі, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, про клієнта, а також питання, з яких клієнт (особа, який відмовлено в укладенні договору про надання правової допомоги з передбачених цим Законом підстав) звертався до адвоката, адвокатського бюро, адвокатського об'єднання, зміст порад, консультацій, роз'яснень адвоката, складені ним документи, інформація, що зберігається на електронних носіях, та інші документи і відомості, одержані адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності [8];

3) священнослужителі – про відомості, одержані ними на сповіді віруючих [1]. Відповідно до ч. 5 ст. 3 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 р. ніхто не має права вимагати від священнослужителів відомостей, одержаних ними при сповіді віруючих [9]. Фактично у наведеному вище законодавчому положенні мова йде про такий вид професійної таємниці, як таємниця сповіді. Разом із тим даний вид таємниці не можна назвати професійною в загальному значенні. Так, слід погодитися з позицією Ю.В. Приходько стосовно того, що через відокремленість церкви від держави таке визначення не може повною мірою стосуватись таємниці сповіді, оскільки обов'язок її збереження з боку священнослужителів передбачено нормами церковного канонічного права, які не включено до системи державного законодавства. І в разі розголошення відомостей, отриманих на сповіді, на священнослужителя поширюються знову ж таки санкції норм церковного канонічного права – юридичної ж відповідальності перед державою він не нестиме. Якщо стає відомо про розголошення священнослужителем довіреної йому інформації, він постає перед церковним судом і тільки ним може бути засуджений до відповідного виду покарання, наприклад, до заборони провадити священницьку діяльність [10, с. 66];

4) професійні судді, народні засідателі та присяжні – про обставини обговорення в нарадчій кімнаті питань, що виникли під час ухвалення судового рішення [1]. У даному випадку мова йде про такий вид таємниці, що виникає в зв'язку з виконанням професійних обов'язків суддями, народними засідателями та присяжними, як таємниця нарадчої кімнати. З аналізу ст. 154 КАС України слідує, що таємниця нарадчої кімнати в адміністративному судочинстві передбачає поєднання наступних аспектів: під

час ухвалення судового рішення ніхто не має права перебувати в нарадчій кімнаті, крім складу суду, який розглядає справу; під час перебування в нарадчій кімнаті суддя не має права розглядати інші судові справи; судді не мають права розголошувати хід обговорення та ухвалення рішення в нарадчій кімнаті [1]. А тому слід погодитися з позицією стосовно того, що заборона допиту вищенаведених осіб є абсолютною, тобто вони не можуть бути допитані навіть за їх згодою [11, с. 268];

5) інші особи, які не можуть бути допитані як свідки згідно із законом чи міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, без їхньої згоди. Даний пункт наведеного переліку осіб, які не можуть бути свідками в адміністративному судочинстві вказує на його невичерпність, а, отже, на те, що він може бути доповнений іншими категоріями осіб відповідно до положень чинного національного законодавства, в тому числі ратифікованих Україною міжнародних договорів. Так, наприклад, законодавством, крім наведених вище, встановлено ще ряд професійних таємниць:

– нотаріальна таємниця, що відповідно до ст. 8 Закону України «Про нотаріат» від 2 вересня 1993 р. являє собою сукупність відомостей, отриманих під час вчинення нотаріальної дії або звернення до нотаріуса заінтересованої особи, в тому числі про особу, її майно, особисті майнові та немайнові права і обов'язки тощо [12];

– банківська таємниця, що згідно зі ст. 60 Закону України «Про банки та банківську діяльність» від 7 грудня 2000 р. представляє собою інформацію щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку в процесі обслуговування клієнта та взаємодій з ним чи третім особам при наданні послуг банку [13];

– комерційна таємниця, яка відповідно до ч. ст. 505 ЦК України є інформацією, яка є секретною в тому розумінні, що вона загалом чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію [6];

– лікарська таємниця, що відповідно до ст. 40 Основ законодавства України про охорону здоров'я від 19 листопада 1992 р. являє собою інформацію про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну та сімейну сторони життя громадянина, що стала відома медичному працівнику або іншій особі в зв'язку із виконанням професійних або службових обов'язків [14].

Слід погодитися із позицією авторського колективу навчального посібника «Адміністративний процес України» стосовно того, що обмеження, передбачені щодо осіб, які можуть бути свідками в адміністративному процесі, закріплені процесуальним законодавством із метою запобігання: отримання перекрученої чи сумнівної інформації; порушення етичних норм; порушення норм моралі; порушення правових норм [3, с. 185]. При цьому незазначення в процесуальному законодавстві якихось вимог підкреслює прагнення законодавця надати можливість суду отримати якомога більше відомостей у справі з метою її повного та всебічного розгляду, та, як наслідок, у законі відсутні обмеження за мотивами віку свідка, його родинних або інших близьких стосунків з особою, які беруть участь у справі [15, с. 451].

Важливою складовою правового статусу свідка, що характеризує його як суб'єкта адміністративних процесуальних правовідносин, є його процесуальні повноваження, тобто сукупність його суб'єктивних прав й юридичних обов'язків. Так, з аналізу ст. 65 КАС України слідує, що свідок має право давати показання рідною мовою або мовою, якою він володіє, користуватися письмовими записами, від-

мовитися від давання показань у випадках, встановлених законом, а також на компенсацію витрат, пов'язаних із викликом до суду. При цьому серед обов'язків свідка, що визначені у вищенаведеній нормі процесуального законодавства, слід назвати його обов'язок прибути до суду у визначений час і дати правдиві показання про відомі йому обставини [1]. Крім того, важливою особливістю правового статусу свідка є те, що він несе кримінальну відповідальність за давання завідомо неправдивих показань і не може знайомитися з матеріалами справи, заявляти клопотання тощо [16, с. 88]. Так, ст. 384 Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 р. передбачає кримінальну відповідальність свідка за завідомо неправдиве показання. У свою чергу, ст. 385 вищенаведеного нормативно-правового акта передбачає настання кримінальної відповідальності за відмову свідка від давання показань [17]. Разом із тим свідок може не бути підданий кримінальній відповідальності за відмову від дачі показань, скориставшись правом, наданим йому ст. 63 Конституції України. Відповідно до вищенаведеної норми особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом [18]. Зазначене право більш детально регламентоване в ч. 3 ст. 65 КАС України, відповідно до якої фізична особа має право відмовитися від давання показань щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів: чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, над якою встановлено опіку чи піклування, член сім'ї або близький родич цих осіб [1].

Висновки. Таким чином, аналіз вищенаведених положень надає змогу дійти висновку, що свідком в адміністративному судочинстві України є особа, що володіє фактичними обставинами за суттю публічно-правового спору, що знаходиться в провадженні адміністративного суду, врахування яких сприяє розгляду та вирішенню такого спору по суті. Значення свідка як суб'єкта адміністративних процесуальних правовідносин важко переоцінити, оскільки саме завдяки інформації, якою він володіє, в деяких випадках стає можливим вирішення справи, прийняття законного й обґрунтованого рішення за нею. При цьому цінність показань свідка як одного з основних засобів доказування в адміністративному судочинстві полягає насамперед у тому, що такі показання дає особа, котра не має жодної зацікавленості в результаті розгляду та вирішення адміністративної справи.

Література:

1. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України : від 6 липня 2005 р. № 2747-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 35–36, 37. – Ст. 446.
2. Гідулянова Є.М. Кримінальне провадження у справах малолітніх : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Гідулянова Є. М. – Одеса, 2008. – 245 с.
3. Комзюк А.Т. Адміністративний процес України : [навч. посіб.] / [А.Т. Комзюк, В.М. Бевзенко, Р.С. Мельник] – К. : Прецедент, 2007. – 531 с.
4. Гордєєв В.В. Доказування в адміністративних справах, пов'язаних з виборчим процесом : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Гордєєв В.В. – К., 2009. – 200 с.
5. Науково-практичний коментар Кодексу адміністративного судочинства України / за заг. ред. І.Х. Темкіжева (кер. авт. кол.). – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – 720 с.
6. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.
7. Юридична енциклопедія : В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : Укр. Енцикл., 1998. – Т. 5 : П – С. – К. : Юридична думка, 2003. – 736 с.

8. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України : від 5 липня 2012 р. № 5076-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 27. – Ст. 282.
9. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України : від 23 квітня 1991 р. № 987-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 25. – Ст. 283.
10. Приходько В.Ю. Таємниця сповіді як вид професійної таємниці / В.Ю. Приходько // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2011. – № 1. – С. 63–68.
11. Кравчук В.М. Науково-практичний коментар до Кодексу адміністративного судочинства України / Кравчук В.М. – Х. : Фактор, 2011. – 800 с.
12. Про нотаріат : Закон України : від 2 вересня 1993 р. № 3425-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 39. – Ст. 383.
13. Про банки та банківську діяльність : Закон України : від 7 грудня 2000 р. № 2121-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 5–6. – Ст. 30.
14. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України : від 19 лист. 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 4. – Ст. 9.
15. Науково-практичний коментар до Кодексу адміністративного судочинства України : в 2 т. Т. 1. – Вид. 2-е, змін. та доп. / В.К. Матвійчук, І.О. Хар ; за заг. ред. В.К. Матвійчука. – К. : Алерта ; КНТ, 2008. – 787 с.
16. Дубенко О.М. Доказування в адміністративному судочинстві в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Дубенко О.М. – Х., 2010. – 224 с.
17. Кримінальний кодекс України : Закон України : від 5 квітня 2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
18. Конституція України : від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

Пчелин В. Б. Свидетель как субъект административных процессуальных правоотношений

Аннотация. Статья посвящена определению правового статуса свидетеля как субъекта административных процессуальных правоотношений. На основе анализа действующего национального законодательства был сделан вывод о неустановлении специфических требований в отношении личности свидетеля. Вместе с тем в законодательстве приводится перечень лиц, которые не могут быть привлечены в качестве свидетелей в административном судопроизводстве. Осуществляется анализ такого перечня. Приводится авторское видение сущности свидетеля как субъекта административных процессуальных правоотношений. Подчеркивается важность и значение данного субъекта административных процессуальных правоотношений.

Ключевые слова: административное судопроизводство, административный процесс, субъекты административных процессуальных правоотношений, административные процессуальные правоотношения, свидетель.

Pchelin V. Witness as a subject of administrative procession relations

Summary. The article is devoted to defining the legal status of a witness as the subject of administrative procession relations. The analysis of national legislation made no conclusion on setting specific requirements to the identity of the witness. At the same time the legislation is a list of people who may not be involved as witnesses in administrative proceedings. We analyzed this list. The author formulates his own vision of the essence of the witness as a subject of administrative procession relations. It is emphasized the importance and significance of the subject of administrative procession relations.

Key words: administrative proceedings, administrative process, subjects of administrative procession relations, administrative procession relations, witness.